

Beck András

Eljutni A-tól B-ig és vissza

Kellemes néha ily keveset jelentenünk Sylvia Plath

Nem veszélytelen dolog elővenni egy réges-rég olvasott könyvet, mely valaha nagy hatással volt ránk. Félő ugyanis, hogy korábbi élményünket és ennek nyomában korábbi énünket keressük, kergetjük, talán hiába. Húszévesen a nagy impulzusok csuszamlásainak izgalmaival hatottak rám Sylvia Plath versei. Vajon hogyan olvasom őket ma, kicsit megkérgesedve, kicsit unottan, a lélek rezdüléseire kevésbé fogékonyan, a költészetre úgy általában némi gyanakvással tekintve? A régi kötetre annak idején egy félreeső debreceni könyvesboltban akadtam rá, akkor jártam ott élemben először és utoljára. Hosszú évek óta nem nyitottam ki, keskeny gerincét fordítja felém csupán, látványa mégis épen őriz valamit mindabból, amit hajdan jelentett számomra – mindig dobban egyet a szívem, ha antikváriumban meglátom –, még ha ez már inkább csak a próbára nem tett emlékezés halott, érintetlen burka is.

Most leemelem a polcra a kötetet, és az új kiadás mellé teszem. A réginek, melyet Tandori Dezső fordított, *Zúzódás* volt a címe, a mostaninak *Sylvia Plath versei*. Az Plath egyik utolsó versének erős hatású, egyszavas címéből csinált könyvcímet, mely baljós árnyékként vetült rá az egész kötetre. A Lyra Mundi sorozat jellegtelen egyenruhájába bújtatott új könyv semleges címe viszont mint-

ha ezt mondaná: a kanonizált költőknek nincsen szükségük a figyelemfelkeltés fogásaira.

Ami Plathot illeti, bizonyos értelemben igazuk is van. Hidegleglős önéletrajzi regényével, az *Az üvegburával* és korai öngyilkosságával maga gondoskodott róla, hogy érdeklődés támadjon iránta. És nyomában mítosz is, összemosva a műveit és az életét annak a költőnek, aki leírta: „meghalni művészet”. Az irodalmárok persze nem győzik bizonygatni, hogy Plath öngyilkossága semmit sem ad hozzá verseihez, nem hitelesíti szavait. Mi, pallérozott olvasók pedig rábólintunk erre. Mégis, ki az, aki függetleníteni tudná magát a szavaknak ettől a tőkésúlyától?

Olyan vallomásos költőkhöz szokták hasonlítani, mint Robert Lowell, akinek írásszeminariumát látogatta is. Míg azonban idősebb költőtársának „élettanulmányai-ban” a személyes elemek minden áttétel nélkül, a maguk köznapiságában sorakoznak, Plath verseiben ezek a mozzanatok egy személyre szabott mitikus kép- és jelrendszerbe illeszkednek, melynek centrumában a halál és az újjászületés kérdésköre áll. Tudós elemzők kimutatták, hogyan hasonította magáévá a Robert Graves-féle White Goddess (Fehér istennő) mitikus alakját és képzetét, s miképpen váltak verseinek központi szimbólumaivá a hold, illetve a hold fázisainak megfeleltethető színek: a fehér, a vörös és a fekete. Telitalálat volt tehát, s talán nem is véletlen telitalálat, hogy a *Zúzódás* heges-kráteres borítójának színeit épp ez a három szín adta.

Minderről csak később olvastam, már csak ezért sem költészetének mitikus állványzata volt az, ami lenyűgözött, hanem a borzongató szavak elvontságának és direktségének fájoan pontos adagolása. Ugyanez jellemzi

a lakonikus ténymegállapítások és nehezen értelmezhető metaforák versbeli arányait is. A versek többsége nem egészükben hatott rám. Sorok, szavak nyilalltak belém, aztán homályosabb részek jöttek: megközelíthetetleniségük egyfajta platót kínált, az értelem pihenőjét, másképp elviselhetetlen is lett volna ez az intenzitás. A képekkel túlterhelt, feszesre vont verseket követő oldottabb darabok pedig olyan hatást keltettek, mintha valami tisztásra értem volna: a lélek sötét redőiből a szabad levegőre.

Most, a verseket keletkezésük időrendje szerint közlő új kötetet olvasva látom csak, hogy ez a hatás részben a régi könyv szerkezetéből fakadt. A *Zúzódás* a költő nem sokkal halála után megjelent kötetének anyagával indított, majd korábbi kötetéből válogatott, ezeket pedig két posztumusz könyvének versei követték. Mikor tehát a *Zúzódás* közepe táján rábukkantam a sorokra – „Nem várok csodát, / Nem várok véletlent, / Hogy szememben e látvány kigyúljon, / Rendszert se kutatok a szeszélyeskedő időben: / ...nem szertartás ez, nem jelent semmi mást” –, akkor ez a „nem jelent semmi mást” már a kései versek sötét háttere előtt fénylett fel számomra. Csakhogy a *Varjú esős időben*, amelyből idéztem, Plath első vállalt verseinek egyike.

Volt tehát ebben a hatásban valami véletlenszerű. Ráadásul az új kötet azt is világossá tette számomra, hogy a versek, melyek annak idején legerősebben hatottak rám – *Éjszakai műszak*, *Tulipánok*, *Függőleges vagyok*, *Terhes nők*, *A hold és a tiszafa* – nem a legtöbbet emlegetett és legtöbbre tartott kései versek közül valók. Másfelől hatásukban mégsem játszott komoly szerepet a kötet szerkesztési elve, legalábbis most, negyedszázad múltán is ugyan-

ezek a versek szólnak hozzám leginkább. Mert „kellenek a sötét kijelentések” – ahogy Plath írja egy helyen –, persze hogy kellenek, és ezek is határozzák meg költészetének alaptónusát, mégis, az én Plathom, csak most látom, e sötét jelentések ellenében öltött alakot, a jelentéskioltság vágyának jegyében. Visszarémlik ráocsúdásom a *Végszavak* rég feledett soraira: „Nem bízom a lélekben. Gőzként szökik / álmokon, szem-száj üregén. Nem tarthatom fel. / Egy nap nem jön vissza. A dolgok mások. / ŐK maradnak, kis részletragyogásuk / Fölmelegszik a sok érintéstől...”; vagy a *Felhőföld két sátorosának* ez a mondata: „Kellemes néha ily keveset jelentenünk”. Úgy látszik, a lélek próbatételeiről, a halál és a nemlét vonzásáról a sötét kijelentéseknél hathatósabban beszél számomra a dolgok rávetítés nélküli ragyogása, az, amikor valaki a lélek és a jelentésteliség *hiányában* talál viszonylagos enyhületet és megnyugvást. Ezért szeretem nagyon az Éjszakai műszak című, szintén korai versét, mely olyan volt számomra, mint valami démonűzés, a lélek félelmetes mélyeiből való felszínre kecmergés aktusa: döntés a külső világ dolgainak elsődlegessége mellett. Ez a vers nem kapott helyet a mostani válogatásban. Ez újfent azt jelzi, hogy az én Plathom nem teljesen azonos a kanonizált költőnővel. Úgy látszik, benne is az volt és az maradt fontos számomra, ami olyan különböző figurákhoz vonz, mint Karinthy Frigyes, Caeiro/Pessoa vagy John Cage. Az én kivetítésszükségletének az a fajta csillapítása, ami mintegy a visszajáról alapozza meg és emeli meg a művészet hatalmát.

MAGVETŐ
KÖNYVKIADÓ ÉS KERESKEDELMI KFT.
www.magveto.hu
www.facebook.com/magveto
magveto.kiado@lira.hu
Felelős kiadó Dávid Anna

Készült a Gelbert Eco Print nyomdában, 2021-ben
Felelős vezető Gellér Róbert ügyvezető

Szerkesztette Takáts József
Felelős szerkesztő Turi Tímea
Kézirat-előkészítő Losonczi-Kelemen Emese
Korrektor Tomka Eszter
A borítót Gerhes Gábor tervezte
Műszaki vezető Takács Klári
Kiadványszám 9178
Garamond Premier betűtípusból szedve
ISBN 978 963 14 4115 4